

UNESCO online debata: Úvahy o budoucnosti muzeí

18. 3. 2021 14:00 - 17:00 hod.

<https://www.youtube.com/watch?v=tOGm5qJgahI>

Ve čtvrtek 18. března 2021 UNESCO a jeho klíčový partner ICOM zorganizovali online debatu mezi dvanácti řediteli muzeí z celého světa o vlivu pandemie na muzea a jejich budoucnost. Cílem debaty bylo sdílení zkušeností a vzájemná podpora muzeí po celém světě. Řečníci potvrdili, že muzea jsou i v této nejisté době inkluzivní, bezpečnou a zejména spolehlivou platformou pro prezentaci kulturního dědictví.

Debata byla rozdělena do čtyř částí. Průvodcem celé diskuze byl Lazare Eloundou Assomo, zástupce ředitele Oddělení pro dědictví a centra Světového dědictví UNESCO.

ICOM – zhodnocení krize a výsledky dotazníkových šetření

První hostem a řečníkem byl prezident Mezinárodní rady muzeí ICOM Alberto Garlandini. Shrnul posláním UNESCO a ICOM nejen v této komplikované době. Představil dotazníková šetření ICOMU o dopadech první a druhé vlny pandemické krize na muzea, kterými bylo zjištěno, že 30% muzeí se vypořádává se snižováním svých nákladů a 6% čelí trvalému uzavření. Více než 50% muzeí se neseťkalo s přímou ani nepřímou podporou vlády. Navzdory mnoha negativním dopadům ale pandemii vnímá i pozitivně, jako „katalyzátor možných inovací a nových řešení v muzejnictví“. ICOM zrealizoval mnoho národních i mezinárodních podpůrných aktivit. Upozornil na ICOM Solidarity Projects 2021 (<https://icom.museum/en/news/launch-of-the-call-for-icom-solidarity-projects-2021/>), jehož cílem je podpora a spolupráce členských institucí ICOM v souvislosti s epidemickou celosvětovou situací. Zejména však ale zřetelně nastínil nutnost transformace muzeí směrem do budoucna ve všech ohledech.

Silné a slabé stránky muzeí a jejich inspirace i poučení z pandemie

Prvním debatním panelem provázela Laurella Yssap-Rinçon, ředitelka Mémorial ACT v Pointe à Pitre. Tématem panelu byly přímé dopady pandemie na muzea a možnosti, jak se s celou situací vypořádávají. Muzea byla dosud zvyklá na změny probíhající v dlouhém časovém úseku např. desetiletí, nikoliv však na změny radikální a okamžité, přicházející ze dne na den, jako tomu bylo v případě pandemie. Barbara Helwing, ředitelka Pergamonského muzea spadající pod Státní muzea v Berlíně, upozorňovala na zkušenosti, které instituce získala díky opětovnému zavírání a otevírání – negativnímu fenoménu pandemické doby. Muzea ale zůstávají odpovědná společnosti, protože její rozvoj se uzavíráním a karanténami nepřerušil. Role muzeí, jakožto vzdělávacích, spojujících a propojujících institucí, se začala ve společnosti naopak akcentovat ještě více. Zmínila také hledání cest směrem k návštěvníkům v této komplikované době. Státní muzea v Berlíně zavedla on-line rezervaci vstupenek na konkrétní čas a představila nový systém jako vstřícný krok, který návštěvníci okamžitě přijali tím, že nabídnuté vstupenky velmi rychle vykupili. Kooperaci vzdělávacích a muzejních institucí se věnoval také Tristram Hunt, ředitel Victoria & Albert Museum v Londýně. Na příkladu V&A prezentoval svou vizi muzeí, která by měla učitelům a pedagogům na všech stupních vzdělávání napomáhat v jejich profesi skrze zpřístupňování materiálů i podporu a motivaci. Právě mezioborovou spoluprací zdůrazňovala i Juliana Restrepo, ředitelka National Museum of Colombia v Bogotě, která akcentovala nutnost kooperace muzeí různého zaměření i velikosti. V debatě rezonoval názor nutného networkingu a coworkingu na všech úrovních, a to například i v otázkách prezentace muzeí jako bezpečných míst i z pohledu hygieny, jak svou zkušenost popsala Barbara Jatta, ředitelka Vatican Museums.

Inovativní způsoby a proměna financování

Klíčovým bodem debaty byla otázka nutné a absolutní změny finanční strategie a vůbec odpovědnosti ohledně financování muzeí. Zde se přístupy a zkušenosti lišily v souvislosti s tím, jak moc se na financování dané instituce podílí veřejné zdroje. Problematika spojená s hledáním cest

nahrazování výpadků příjmů ze vstupného a dalších dosud běžných aktivit novými on-line produkty je aktuální pro všechny ředitele stejným způsobem. Řešení a přístup se však liší s ohledem na možnosti i charakter kulturní politiky dané instituce či země. V každé instituci či kultuře je totiž přístup k on-line obsahu vnímán rozdílně. Někde je chápán jako jakákoliv jiné zpoplatněné služba. Jinde však digitální obsah jsou lidé zvyklí konzumovat spíše zdarma. Z prvního panelu tedy vyplynuly názory na to, jaký digitální obsah tvořit a jakým způsobem či do jaké míry ho monetizovat.

Velké evropské instituce jsou často financované z veřejných prostředků a státy i další veřejné orgány v roce 2020 svá muzea většinou zajistila. Pomyslným zástupcem tohoto typu institucí byla Barbara Helwing, ředitelka Pergamonského muzea v Berlíně, která velmi pozitivně hodnotila, že v průběhu pandemie je jejich zřizovatel stále významně podporuje.

Další typ představoval Tristram Hunt z V&A Museum v Londýně. Chod instituce je z 50% financovaný státem a 50% z dotací a vlastních finančních aktivit, jako je prodej vstupenek, suvenýrů, publikací, pronájmů apod. Muzea jsou podle něj strážci a zprostředkovatelé duševního dědictví společnosti, které v případě V&A sdílí formou výstav ale i prodejem suvenýrů s potisky motivů sbírkových předmětů, a tudíž i komerčním způsobem přispívají ke kultivaci prostředí. V současné chvíli zavřených muzeí je právě zde instituce nejzranitelnější, a proto rychle rozvíjela aktivity on-line, aby ztrátu nahradila.

Situaci státem dotovaných muzeí v Číně přiblížil ředitel Xudong Wang, ředitel Palace Museum v Pekingu. V současné době je jejich hlavní ambicí připravovat nové digitální projekty zpřístupňující muzeum různým sociálním skupinám tak, aby oslovily skutečně co největší počet lidí (např. formát webových stránek pro teenagery, široká škála suvenýrů).

Nové výzvy

Odpovědnost muzeí vůči společnosti stále vzrůstá, a to i přes jejich uzavření. Velkou roli hraje také digitalizace, nabídka a zpoplatnění muzejního obsahu. Klíčovým aspektem je také muzejní spolupráce, která snad nikdy nebyla tolik potřeba a nezažila takovou odezvu jako v pandemické době. Ani v této digitální době nesmíme zapomínat na přípravu reálného programu, který budou moct instituce nabídnout po jejich opětovném otevření. Všichni účastníci debaty jsou přesvědčeni o tom, že po pandemii bude o muzea velký zájem, na který musí být připravena jak po programové, tak i po bezpečnostní stránce. Pandemie znamenala pro muzea zpomalení, jehož pozitivním efektem byla možnost zamýšlet se nad programem, obsahem i posláním, které chtějí v budoucnu zprostředkovávat.

Budoucnost muzeí v post-covidové době

Druhý panel svým tématem i příspěvky směřoval k otázkám týkajícím se zejména budoucnosti muzeí a jejich fungování po pandemii. Panelem provázal Emmanuel Kasarhérou, ředitel muzea mimoevropských kultur Musée du Quai Branly-Jacques Chirac v Paříži. Na začátku debaty zdůraznil, že je nutné si uvědomit, že problematika budoucnosti muzeí a jejich reinkarnace po pandemii je celosvětovou společenskou záležitostí, a proto je hodna diskuze i angažovanosti.

První řečnicí byla Deborah L. Mack, ředitelka National Museum of African Art, Smithsonian Institution ve Washingtonu. Vedle aktuálních dopadů pandemie COVID-19 mě muzeum své stálé téma inkluze etnik a propojování komunit. V době pandemie se jako významné ukázalo sdílení zkušeností skrze digitální programy. Vyzdvihla také téma sociální role muzeí velkých i lokálních a komunitních. Pandemická krize byla v jistém smyslu dvojitá, a to jak z hlediska nemoci, tak z pohledu veřejné bezpečnosti a odpovědnosti.

Téma budoucnosti není jen otázka muzeí existujících již před pandemií, ale významně se týká také muzeí, která na svoje otevření čekají po dlouhé době, nebo vůbec poprvé. Tím je například National Museum of Egyptian Civilization v Káhiře, jehož pozici představoval výkonný ředitel Ahmed Farouk Ghoneim. Hamady Bocoum, ředitel Museum of Black Civilizations v Dakaru, přímo hovořil o nové generaci muzeí, která se musí posouvat kupředu s ohledem na vývoj světa. Současně ale musí respektovat hlasy a artikulovat potřeby a tradice místních. Antonio Saborit, ředitel National Museum of Anthropology v Mexico City, prezentoval benefity, které přinesla digitalizace a její pozitivní dopady

na budoucnost muzeí ve smyslu aktivní celosvětové komunikace a otevřenosti i přístupnosti muzeí. Mikhail Piotrovsky, ředitel State Hermitage Museum v Petrohradu, zdůraznil, že muzea jsou „pokladnicemi národního dědictví“ a nepatří nám, ale zejména budoucím generacím – celé veřejnosti. Ta si musí být vědoma své zodpovědnosti za muzea, ať už jsou to zřizovatelé, návštěvníci, nebo soukromý sektor. Upozornil, že muzea by měla „budovat mosty, které budou spojovat minulost s budoucností a současně probudí zájem, atraktivitu a aktivitu společnosti“. Velmi upřímně hovořil o budoucnosti muzeí z hlediska financí a monetizace jejich digitálního programu, což je důležité a v dnešní době naprosto klíčové pro udržení existence muzeí. Ačkoliv poukázal na muzea, jako na jedna z nejdemokratičtějších míst, která jsou určena pro všechny bez rozdílu, současně zdůraznil, že je nutné si uvědomit, že kulturní dědictví je hodnotnou součástí světa jak z hlediska filozofického, tak i ekonomického.

Řečníci se shodli na tom, že jak obstojí muzea v krizi i po jejím konci, je otázka společenské odpovědnosti, a proto je pouze na nás, jak moc se budeme snažit o jejich vzkříšení. Proto je důležité vzít si z této doby ponaučení a konkrétní poznatky, které chceme udržet a dále je rozvíjet. Jisté je, že pandemie bude už navždy součástí pamětí národů, a cílem muzeí bude tuto dobu reflektovat i konfrontovat. Pozitivní zprávou je, že muzea i další kulturní instituce jsou i během pandemie vyhledávanou „společenskou medicínou“, která funguje bez rozdílu na všechny.

Panelová diskuze o autenticitě

Ke konci programu se do debaty zapojil Český výbor ICOM, a to skrze položenou otázku od výkonné ředitelky Martiny Lehmannové. Její dotaz se týkal vzrůstajícího významu digitalizace muzeí a jejího dopadu na zprostředkovávání autenticity předmětů, která hraje důležitou roli především v muzeích umění. Ahmed Farouk Ghoneim a Antonio Saborit uvedli, že „autenticita nemusí být nutně otázkou konkrétního objektu, ale i nehmotných aspektů kulturního dědictví“. Důležité je vyprávět příběh, který bude ukazovat pozadí vzniku konkrétního muzejního předmětu nebo památky. Díky takovému přístupu a způsobu myšlení pak můžeme opravdu dokládat ucelenou výpověď o vývoji společnosti. Ředitel mexického muzea se ve své odpovědi více zaměřil na to, jak může a nemusí digitalizace ublížit objektům a jejich autenticitě. Například hovořil o možné skepsi vůči digitalizaci kvůli teoretickému nárůstu poškození předmětů či vzniku jejich replik. On sám se ale sdílí názor pozitivní, jelikož vyzdvihuje digitalizaci jako nástroj k větší přístupnosti a otevřenosti muzeí. Je přesvědčený, že „digitalizace je jeden z nejzásadnějších přelomů a procesů v historii muzeí, který jim pomáhá naplňovat jejich poslání“. Ovšem velmi hlasitě prosazoval svůj názor i ředitel Museum of Black Civilizations v Dakaru, který doslova řekl, že „autenticita pro něj nic neznamená“. Přestože s tímto názorem třeba nesouhlasíme, je důležité se nad ním zamyslet. Takové postoje mohou totiž zásadně ohrozit jednu ze základních podstat muzeí a totiž dokumentaci autentických dokladů o společenském dědictví.

Vidina muzejní budoucnosti

Na závěr Ernesto Ottone Ramirez, zástupce generálního ředitele UNESCO pro kulturu upozornil, že žádná digitální inovace nenahradí reálný zážitek z návštěvy muzea. Poukázal na to, že muzea jsou připravená otevřít, ale současně varoval, že v momentě jejich znovu otevření budou muset být nachystaná po vše stránkách na velmi vysoký zájem návštěvníků. Muzea musí přesvědčit společnost, že jsou bezpečnými institucemi, která díky své adaptabilitě, solidárnímu přístupu a kooperaci dokázala přečkat tuto nepříznivou dobu.

Muzea nejsou exkluzivními místy, ale jsou inkluzivní, bezpečnou a zejména spolehlivou platformou, a to i v době, kdy jsou nejistota i změna jedny z nejvýraznějších každodenních starostí.

Alžběta Horáčková
Český výbor ICOM